२३

बार्हस्पत्यो भरद्वाजः।इन्द्रः। त्रिष्टुप्।

सुत इत्त्वं निमिश्ल इन्द्र सोमे स्तोमे ब्रह्मणि शस्यमान उक्थे।
यद्वा युक्ताभ्यां मघवन्हरिभ्यां बिभ्रद्वज्रं बाह्वोरिन्द्र यासि॥ ६.०२३.०१

स्तोमे- स्तोत्रे। ब्रह्मणि- मन्त्रमये। उक्थे- शस्त्रे। शस्यमाने सति। मघवन्- सम्पद्वन्। इन्द्र। सुते- निष्पन्ने रसे। त्वम्। निमिश्लः- संयोजितः। बाह्वोः- भुजयोः। वज्रम्। बिभ्रत्- धारयन्। युक्ताभ्याम्- नियमिताभ्याम्। हरिभ्याम्- प्राणतुरगाभ्याम्। यासि- गच्छसि ॥१॥

यद्वा दिवि पार्ये सुष्विमिन्द्र वृत्रहत्येऽवसि शूरसातौ।
यद्वा दक्षस्य बिभ्युषो अबिभ्यदरन्धयः शर्धत इन्द्र दस्यून्॥ ६.०२३.०२

दिवि- नभसि चित्ताकाशे। शूरसातौ- शूरसम्भजने। वृत्रहत्ये- आवरणबाधने। पार्ये- युद्धे प्राप्तव्ये। सुष्विम्- रसनिष्पादकम्। अवसि- रक्षसि। दक्षस्य- अध्यात्मसाधनसमर्थस्य। बिभ्युषः- आवरणभीतस्य जनस्य। शर्धतः- युद्धे उत्सहमानान्। दस्यून्- स्तेनान्। अबिभ्यत्- भयरहितः सन्। इन्द्र। अरन्धयः- वशीकरोषि ॥२॥

पाता सुतमिन्द्रो अस्तु सोमं प्रणेनीरुग्रो जरितारमूती।
कर्ता वीराय सुष्वय उ लोकं दाता वसु स्तुवते कीरये चित्॥ ६.०२३.०३

इन्द्रः। सुतं सोमं पाता- निष्पादितरसानुभवकरः। अस्तु- भवतु। उग्रः- तीक्ष्णः। जरितारम्- रसनिष्पादकम्। ऊती- रक्षया। प्रणेनीः- प्रकर्षेण नयसि। सुष्वाय- रसनिष्पादकाय। वीराय। लोकम्- भूमिकाम्। कर्ता- करोषि। स्तुवते- ऋग्भिः स्तोत्रं कुर्वते। कीरये- सामभिः कीर्तयते। वसु- सम्पदाम्। दाता च भवसि ॥३॥

गन्तेयान्ति सवना हरिभ्यां बभ्रिर्वज्रं पपिः सोमं ददिर्गाः।
कर्ता वीरं नर्यं सर्ववीरं श्रोता हवं गृणतः स्तोमवाहाः॥ ६.०२३.०४

Dr. Ranganji

इयन्ति- हृदयस्थानानि। सवना- सम्भजनानि। हरिभ्याम्- प्राणाश्वाभ्याम्। गन्ता- अभिगमनशीलः। वज्रं बभ्रिः- वज्रधारकः। सोमं पपिः- रसानुभवकरः। गाः ददिः- धेनूनां चिद्रश्मीनां दाता। सर्ववीरम्- सर्ववीर्यसम्पन्नस्य। नर्यं- नरहितस्य। वीरम्- वीरस्य। कर्ता। गृणतः- स्तुवतः। हवम्- आह्वानस्य। श्रोता। स्तोमवाहाः- मन्त्रवाहकश्च भवति ॥४॥

अस्मै वयं यद्वावान तद्विविष्म इन्द्राय यो नः प्रदिवो अपस्कः।
सुते सोमे स्तुमसि शंसदुक्थेन्द्राय ब्रह्म वर्धनं यथासत्॥ ६.०२३.०५

यः। प्रदिवः- प्रकर्षेण द्योतनशील इन्द्रः। नः- अस्मभ्यम्। अपः- मूलशक्तिधाराः। कः- करोति। सः। यत्। ववान- कामयते। तत्। अस्मै- एतस्मै। इन्द्राय। विविष्मः- व्याप्नुमः। इन्द्राय। यथा। ब्रह्म- मन्त्रो मेधा वा। असत्- भवति तथा। सोमे- रसे। सुते- निष्पन्ने। उक्था- शस्त्राणि। शंसत्- शंसन्तः। स्तुमसि- स्तुमः ॥५॥

ब्रह्माणि हि चकृषे वर्धनानि तावत्त इन्द्र मतिभिर्विविष्मः।
सुते सोमे सुतपाः शंतमानि रान्द्या क्रियास्म वक्षणानि यज्ञैः॥ ६.०२३.०६

ब्रह्माणि- महान्ति। वर्धनानि। हि- खलु। चकृषे- करोषि। तावत्- तावन्ति। इन्द्र। ते- तव कर्माणि। मतिभिः- धीभिः। विविष्मः- व्याप्नुमः। सोमे- रसे। सुते- निष्पादिते। सुतपाः- हे रसानुभवकर। शन्तमानि- शङ्कराणि। रान्द्या- रमणीयानि। वक्षणानि- वाहकानि। यज्ञैः। क्रियास्म- करवाम ॥६॥

स नो बोधि पुरोळाशं ररणः पिबा तु सोमं गोऋजीकमिन्द्र।
एदं बर्हिर्यजमानस्य सीदोरुं कृधि त्वायत उ लोकम्॥ ६.०२३.०७

सः- असौ त्वम्। नः- अस्मदर्थम्। पुरोळाशम्- पुरोडाशे। रराणः- रममाणः। बोधि- बुद्ध्यस्व। इन्द्र। गोऋजीकम्- चिद्रश्मिमिश्रितम्। सोमम्- रसम्। तु। पिब- अनुभव। यजमानस्य-

Dr. Ranganji

पूजकस्य दातुः सङ्गतिकारकस्य । इदम्- एतत् । बर्हिः- चित्तासनं दर्भासनं वा । आ सीद- उपविश । त्वायतः- त्वामिच्छतः । उरुम्- विस्तृतम् । लोकम् । कृधि- कुरु ॥७ ॥

स मन्दस्वा ह्यनु जोषमुग्र प्र त्वा यज्ञास इमे अश्नुवन्तु।
प्रेमे हवासः पुरुहूतमस्मे आ त्वेयं धीरवस इन्द्र यम्याः॥ ६.०२३.०८

सः- असौ त्वम् । अनु जोषम्- यथाकामम् । मन्दस्व- तृप्तो भव । इमे- एते । यज्ञासः- यज्ञाः । त्वा- त्वाम् । प्र- प्रकर्षेण । अश्नुवन्तु- व्याप्नुवन्तु । इमे- एतानि । हवासः- आह्वानानि । पुरुहूत- बहुभिराहूत । अस्मे- अस्मदीयानि त्वां प्राप्नुवन्तु । इन्द्र । त्वा- त्वाम् । इयम्- एषा । धीः । अवसे- रक्षायै । आ यम्याः- नियच्छतु ॥८ ॥

तं वः सखायः सं यथा सुतेषु सोमेभिरीं पृणता भोजमिन्द्रम्।
कुवित्तस्मा असति नो भराय न सुष्विमिन्द्रोऽवसे मृधाति॥ ६.०२३.०९

वः- यूयम् । सखायः- हे सुहृदः । सुतेषु- रसेषु निष्पादितेषु । तम् । ईम्- एतम् । भोजम्- भोक्तारम् । इन्द्रम् । सोमेभिः- रसैः । यथा- यथाकामम् । सं पृणत- सम्यक् पूरयत । तस्मै- इन्द्राय । कुवित्- बहु । नः- अस्माकम् । भराय- धारणायै । असति- भवतु । सुष्विम्- रसनिष्पादकम् । इन्द्रः । अवसे- रक्षायै । न । मृधाति- बाधते ॥९ ॥

एवेदिन्द्रः सुते अस्तावि सोमे भरद्वाजेषु क्षयदिन्मघोनः।
असद्यथा जरित्र उत सूरिरिन्द्रो रायो विश्ववारस्य दाता॥ ६.०२३.१०

एव- एवम् । सोमे- रसे । सुते- निष्पादिते । मघोनः- हविष्मतः । क्षयत्- ईशः । इन्द्रः । भरद्वाजेषु- हव्यधारकेषु । अस्तावि- स्तुतोभूत् । यथा । जरित्रे- रसनिष्पादकाय । इन्द्रः । सूरिः- प्रेरकः । असत्- भवति तथा । विश्ववारस्य- सर्वैर्वरणीयस्य । रायः- दानयोग्यधनस्य । दाता भवति ॥१० ॥

Dr. Rangani